

MAŁGORZATA KUŚPIT, ANNA TYCHMANOWICZ

*Poziom postawy twórczej uczniów o zróżnicowanym poziomie
osiągnięć szkolnych*

The level of creative attitude of students with a differentiated level of school achievements

WPROWADZENIE

Nauka szkolna jest specyficzną dla wieku dorastania formą aktywności (por. Sękowski 1998). Poziom osiągnięć szkolnych zależy od kompetencji szkolnych, rozumianych jako umiejętność nabywania wiedzy, korzystania z niej i motywowania (Kossowska 2004). Osiągnięcia szkolne uwarunkowane są czynnikami intelektualnymi, osobowościowymi, motywacyjno-emocjonalnymi, środowiskowymi, ale ważne są także zdolności twórcze (Kossowska 2004, Lewowicki 1977, Sękowski 1998, Tyszkowa 1990). Postawa twórcza związana jest z elastycznością myślenia, samodzielnością obserwacji, bogatą wyobraźnią, aktywnością poznawczą i refleksyjnością i z tego względu powinna ułatwiać (wspomagać) proces kształcenia. Przetwarzanie informacji oparte na myśleniu dywergencyjnym, odchodzenie od stereotypów i schematów jest coraz częściej promowane przez nauczycieli. Dlatego jednym z podstawowych celów edukacyjnych staje się rozwijanie zdolności twórczych uczniów. Wiedza o zachowaniach twórczych uczniów różniących się osiągnięciami szkolnymi jest istotna nie tylko ze względów poznawczych, ale i praktycznych. Aktywność twórcza jednostki ujawnia się i rozwija w rodzinie, szkole, instytucjach kulturalnych i wychowawczych (por. Szmidt 2001). Uwzględnienie poziomu zdolności twórczych jest ważnym elementem oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych w pracy rodziców i nauczycieli.

POSTAWA TWÓRCZA

Zagadnienia związane z problematyką twórczości skoncentrowane są wokół czterech kategorii: procesu twórczego, jego rezultatów, cech osobowości twórcy oraz zewnętrznych uwarunkowań twórczości (Strzałecki 1969, Sołowiej 1997, Stasiakiewicz 1999, Szmidt 2001). Przedmiotem analiz niniejszej pracy jest osobowość twórcza wyrażająca się w postawie twórczej. Na osobowość twórczą składają się zarówno cechy typowe dla każdej jednostki twórczej, jak i właściwości indywidualne (Popek 2003).

Badania nad osobowością twórczą prowadzone były w dwóch nurtach. Pierwszy z nich polegał na szukaniu mechanizmów osobowościowych, które są przyczyną twórczych zachowań. Jedną z najwcześniejszych tego rodzaju była psychopatologiczna teoria twórczości Lombroso - twórczość traktował jako przejaw choroby umysłowej. Proces twórczy wyjaśniał mechanizmami podświadomości, a twórczość była skutkiem zaburzeń osobowości (Lombroso 1987, Nęcka 2001, Popek 2003, Strzałecki 1969). Teorią traktującą osobowość jako wyznacznik zachowań twórczych była psychoanalityczna koncepcja Freuda (Freud 1958, 1973, za: Nęcka 2001). W tym wypadku twórczość uzależniona była od nieświadomych i podświadomych popędów, a jej źródłem był konflikt motywów. Zdaniem Freuda, twórczość wynika z sublimacji popędu seksualnego i jest pewną formą ekspresji (Nęcka 2001, Popek 2003). Z kolei twierdzenie, że zachowania twórcze są rezultatem samorealizacji wysunęli psychologowie humanistyczni: Rogers (1959), Maslow (1959, 1967) i May (1959). Według nich konformizm społeczny jest podstawową barierą dla twórczości. Jednostka nie jest akceptowana przez społeczeństwo, gdyż jest zagrożeniem dla spójnego i uporządkowanego systemu. Zgodnie z poglądami humanistów ludzie potrafiący w pełni zrealizować swoje możliwości są spontaniczni, ekspresywni oraz odporni na zagrożenie, a ich osobowość jest w pełni zintegrowana (za: Strzałecki 1969, s.107). Wszyscy ludzie są potencjalnymi twórcami, potrzebne są im tylko odpowiednie warunki, aby wyzwolić ukryte w nich możliwości (Rogers 1959).

Drugi nurt badań nad osobowością twórczą stawiał sobie za cel wykrycie pewnych typowych cech osobowości wspólnych dla jednostek twórczych. Istotny wkład do rozwoju badań w tym zakresie wniósł ośrodek IPAR (*Institute of Personality Assessment and Research*) (Nęcka 2001). Pozwoliło to na wyodrębnienie pewnych wspólnych właściwości osobowych, którymi cechują się jednostki twórcze: łatwość koncentrowania się na zadaniu, doskonale zdolności adaptacyjne do zmieniających się warunków, nonkonformizm, skłonności introwertywne, słabo wykształcone mechanizmy obronne. Mężczyźni mają silnie wykształconą samoświadomość oraz są bardziej emocjonalni, kobiety z kolei cechują się wysokim poziomem motywacji osiągnąć (za: Sołowiej 1997). Celem badań prowadzonych w tym nurcie było ponadto wykrycie zależności pomiędzy

kreatywnością mierzoną testami twórczego myślenia a cechami osobowości (Nęcka 2001).

Niektórzy znawcy literatury przedmiotu (Nęcka 2001) obydwie powyższe podejścia traktują jako komplementarne. Nęcka (1987), dokonując syntezy najczęściej wskazywanych cech osób twórczych, wymienia: otwartość, dociekliwość, niezależność w funkcjonowaniu intelektualnym, moralnym i społecznym, wrażliwość, odwagę, szacunek i zaufanie do siebie, dojrzałość emocjonalną, wiele wewnętrznych sprzeczności. Cechy osobowości twórczej można skategoryzować w trzy grupy, odpowiadające trzem osobowościowym mechanizmom tworzenia: otwartość, niezależność, wytrwałość (Nęcka 2001). Otwartość oznacza wrażliwość na bodźce, łatwość asymilowania nowych doświadczeń oraz ich przetwarzania, co prowadzi do generowania nowych jakości. Procesy te są możliwe dzięki niezależności w myśleniu i działaniu, krytycznej postawie wobec siebie i napływających informacji. Niezależność wyraża się także w postawie nonkonformistycznej. Z otwartością i niezależnością wiąże się umiejętność akceptacji rozbieżności informacyjnych, treści niejasnych, niespójnych czy sprzecznych. Ludzie twórczy są zdolni do długotrwałej, intensywnej pracy oraz odraczania gratyfikacji - tak ujmowana wytrwałość sprzyja pokonywaniu trudności związanych z twórczością (Dobrołowicz i Feder 2002, Nęcka 2001, Nosal 1992, Strzałecki 1969).

Obecnie większość badaczy przychyliła się do stanowiska, że twórczość jest zjawiskiem wielowymiarowym. Popek (2003) jest zdania, że w działalności twórczej uczestniczy cała osobowość, a nie poszczególne właściwości psychiczne. Zgodnie z tym założeniem Popek (2003) porządkuje cechy i właściwości osobowości ludzi twórczych, dzieląc je na funkcje:

- poznawcze: jednostki twórcze odznaczają się wysokim poziomem uzdolnień percepcyjnych, specyficznymi właściwościami pamięci (duża trwałość, zakres), ponadprzeciętnym ilorazem inteligencji, bogatą wyobraźnią i intuicją twórczą;

- emocjonalne: osoby twórcze cechują się m.in.: wrażliwością emocjonalną, zahamowaniem emocjonalnym w sytuacjach społecznych, tendencją do introwersji i neurotyzmu, są odporne na niepowodzenia i oceny społeczne, mają wysoki poziom empatii przy dużej potrzebie samotności;

- wolitywno-motywacyjne: ludzie twórczy odznaczają się pewnością siebie i odwagą twórczą, siłą woli i uporem w dążeniu do celu nawet w niekorzystnych sytuacjach;

- charakterologiczne: jednostki twórcze są nonkonformistyczne (niezależne, elastyczne adaptacyjnie, otwarte, mają wysokie poczucie tożsamości i silnie zintegrowane *ego*);

- specyficznego przystosowania społecznego: osoby twórcze w kontaktach społecznych są powściągliwe, zahamowane, nieśmiałe, niezbyt towarzyskie, pełne rezerwy. Nie ulegają autorytetom, są krytyczne, wykazują jednocześnie zdolność do akceptacji sytuacji konfliktowych (Popek 2003).

Uczniowie zdolni odznaczają się następującymi cechami osobowości: trudnościami w przystosowaniu do grupy, ciągłą dominacją, postawą rywalizacyjną, narzucaniem własnego zdania, nieumiejętnością współpracy, brakiem tolerancji dla osób mniej sprawnych intelektualnie, egocentryzmem, preferowaniem pracy indywidualnej, zarozumiałością, nadwrażliwością, chwiejnością emocjonalną, dużą potrzebą akceptacji społecznej, zaniedbywaniem innych na skutek zbyt-niego zaangażowania się w naukę, nadmiernymi oczekiwaniami względem siebie i innych, brakiem odporności na porażki, nadmiernym samokrytycyzmem, złym przystosowaniem społecznym (Partyka 1999, Sękowski 2000). Wymienione cechy warunkują jakość funkcjonowania w rozmaitych sytuacjach społecznych, między innymi szkolnych. Ma to znaczenie zarówno w relacjach rówieśniczych, jak i w interakcjach: nauczyciel-uczeń. Cechy osobowości ucznia oraz przyjmowane przez niego postawy są jednym z czynników, które w dużej mierze wpływają na ocenę szkolną. Uczniowie ulegli, podporządkowujący się wymaganiom nauczyciela, przestrzegający zasad i norm są oceniani lepiej niż uczniowie niezależni, niekonwencjonalni w swych poglądach i zachowaniu (Bernacka 2004, Karolczak-Biernacka 1997). Osobowość twórcza przejawia się w postawie twórczej (Popek 2003).

Termin „postawa twórcza” powstał w wyniku refleksji psychologii humanistycznej i związany jest z samorealizacją, samourzeczywistnieniem i autokreacją. Twórczość jest głęboko zakorzeniona w ludzkiej naturze i przysługuje wszystkim bez względu na rodzaj ich działalności (Maslow 1982, 1990). Obecnie wielu autorów posługuje się terminem postawy twórczej, używany jest on zamiennie z aktywnością twórczą, inwencją, twórczością osobistą (Kielar 1981, za: Turska 1994).

Ze względu na przypisywanie szczególnej roli temu pojęciu w pracy postanowiliśmy przybliżyć rozumienie postawy twórczej przez niektórych badaczy.

Dla Dobrołowicza i Federa (2002) „postawa najpełniej przejawia się w zachowaniu podmiotu wobec określonego przedmiotu, w przypadku postaw twórczych chodzi o aktywność poszukiwawczą, o inicjatywę, o działania zmierzające do doskonalenia dotychczasowego stanu rzeczy”.

Nosal z kolei traktuje „postawę twórczą jako pewną »normę« osobowościową, wyrażającą aktywny, nietendencyjny stosunek człowieka do rozbieżności informacyjnych” (Nosal 1992). Ujmuje on postawę twórczą w dwóch aspektach: mentalnym i behawioralnym. W aspekcie mentalnym postawę twórczą wyraża łatwość asymilowania zdobywanych doświadczeń do już istniejących, ciągle modyfikowanie wewnętrznego systemu samooceny, łatwość manipulowania pojęciami, cechami oraz systemami wiedzy w celu wykrywania podobieństw i różnic oraz tworzenia nowych kombinacji. Postawa twórcza w aspekcie behawioralnym wyraża się w różnych formach aktywności, które zmierzają do:

- 1) komunikowania innym swoich ocen, pomysłów, hipotez,
- 2) konstruktywnej krytyki istniejącego systemu wiedzy oraz autorytetów,
- 3) podejmowania długofalowych działań w celu uzasadnienia słuszności danej linii krytyki (Nosal 1992).

Postawa twórcza ujmowana jest również jako aktywna, zaangażowana postawa człowieka wobec siebie i świata (Trojanowska-Kaczmarek 1971, Wojnar 1976), oddziaływanie na innych ludzi i rzeczywistość (Gołaszewska 1977), ciągła gotowość i otwartość na przyjmowanie nowych doświadczeń (Kaczyńska-Grzywak 1988).

W pracy przyjęliśmy rozumienie postawy twórczej w ujęciu Popka (2003). Autor określa tym terminem „aktywny stosunek do świata i życia, wyrażający się potrzebą poznania i świadomego przetwarzania zastanej rzeczywistości, a także własnego »ja«" (Popok 2003). Postawa twórcza jest w koncepcji Popka charakteryzowana przez dwie sfery: poznawczą i charakterologiczną. Sferę poznawczą tworzy kontinuum zachowania się - od algorytmicznego do heurystycznego, zaś sferę charakterologiczną -konformizm i nonkonformizm, również traktowane jako cechy ciągłe (Popok 2000). Na takim założeniu opiera się konstrukcja kwestionariusza KANH, którym posłużono się w badaniach na potrzeby niniejszej pracy w celu określenia poziomu postawy twórczej.

OSIĄGNIĘCIA SZKOLNE

Edukacja jest procesem wielowymiarowym, którego celem jest nie tylko przekazanie wiedzy, ale również kształtowanie umiejętności, norm i wartości. (Denek 1999, Suchodolski i Wojnar 1990). Każdy uczeń jest jednostką niepowtarzalną, podobnie jak jego zdolności do uczenia się (Ledzińska 1996). Warunkiem efektywnej edukacji jest uwzględnianie różnic między uczniami oraz dostosowanie nauczania do możliwości jednostki, by jak najpełniej owe potencjalności wykorzystać i rozwijać (Kossowska 2004, Ledzińska 1996, Panek 1995).

Jedną z właściwości różnicujących uczniów jest poziom zdolności twórczych. Analiza wielu definicji wyznaczających kryteria zdolności pozwala wyróżnić cztery podstawowe cechy uczniów zdolnych: (1) wysoki poziom zdolności ogólnych, utożsamianych często z inteligencją ogólną, (2) wysoki poziom zdolności specjalnych, kierunkowych, przejawiających się w określonym obszarze działań, (3) wysokie osiągnięcia szkolne lub możliwość takich osiągnięć, (4) dyspozycje i osiągnięcia twórcze (Lewowicki 1986). Borzym (1979) proponuje uznać za kryteria zdolności osiągnięcia w określonej dziedzinie lub potencjalne zdolności do działania w danej sferze (np. artystycznej czy technicznej), wykryte w pomiarach psychologicznych. Uczniami zdolnymi nazywa się zatem osoby odznaczające się wysokim poziomem inteligencji, zdolności ogólnych i specjał-

nych lub ponadprzeciętnym poziomem osiągnięć szkolnych i pozaszkolnych. Iloraz inteligencji stanowi psychologiczne kryterium zdolności, zaś osiągnięcia szkolne - kryterium psychopedagogiczne. Kryteria te bywają rozbieżne - w szkolnym funkcjonowaniu uczniów należy uwzględniać obydwie wymienione sfery (Sękowski 1998, 2000). Przedstawione wskaźniki, pozwalające określić ucznia jako zdolnego, są często stosowane w praktyce, nie obejmują jednak wielu aspektów zawartych w modelach struktury i rozwoju zdolności, podkreślających znaczenie uzdolnień twórczych, czynników emocjonalno-motywacyjnych i środowiskowych (por. Partyka 1999, Popek 2003, Sękowski 2000).

Wyniki dotychczasowych badań wskazują na istnienie zależności pomiędzy poziomem inteligencji a osiągnięciami w nauce szkolnej. Inteligencja nie jest jednak jedynym predyktorem osiągnięć szkolnych, ważne są także: zainteresowania, obraz siebie, motywacje, inne cechy osobowościowe, sposób przetwarzania informacji (Kossowska 2004, Ledzińska 1996, Sękowski 1998 2000, Tyszkowa 1990). Sprzeczne są wyniki badań dotyczące związku pomiędzy zdolnościami twórczymi a osiągnięciami szkolnymi. Wprawdzie aktywność twórcza jest jednym z aspektów zdolności (Lewowicki 1986, Popek 2003, Tyszkowa 1990), lecz niektórzy łączą związek twórczości raczej z aktywnością pozaszkolną, w warunkach szkolnych uczniowie często nie wykorzystują swojego potencjału twórczego (Sękowski 2000, Tyszkowa 1990). Z tego względu celem niniejszej pracy jest określenie poziomu zdolności twórczych uczniów o zróżnicowanych osiągnięciach szkolnych.

OSIĄGNIĘCIA SZKOLNE A POSTAWA TWÓRCZA

W trakcie nauki, zabawy, pracy jednostka odkrywa własne możliwości, co przyczynia się do rozwijania u niej twórczego podejścia do własnej aktywności. Elastyczne myślenie oraz odchodzenie od schematów pozwala wyrównać braki w zakresie wiedzy formalnej (Hornowski 1986).

Wyniki badań wskazują na związki pomiędzy czynnikami postawy twórczej a oddziaływaniem edukacyjnym. Szkoła wzmacnia postawę konformistyczną, ponadto uczniowie przejawiający zachowania twórcze są karani, nie uwzględnia się różnic indywidualnych uczniów. System edukacyjny koncentruje się na programie nauczania, nastawiony jest na realizację zadania, a nie na rozwój osobowości uczniów (Nęcka 2001, Turska 1994). Oddziaływania edukacyjne niejednokrotnie dążą do ujednolicenia sposobu zachowania i myślenia uczniów, często nie uwzględnia się różnic indywidualnych między uczniami (Ledzińska 1996, Nęcka 2001, Panek 1995). Przewidywana ocena, podobnie jak silny stres, może hamować wyobraźnię, oryginalność myślenia, motywację do pracy (Kozielecki 1986). Tradycyjny sposób przekazywania wiedzy podczas lekcji, opierający się na myśleniu schematycznym, konwergencyjnym, nie jest do-

stosowany do twórczych osobowości i oczekiwań uczniów (Dobrołowicz 1988, Świętochowski 1997). Taki sposób postępowania prowadzi do hamowania aktywności twórczej (Dobrołowicz 1995). Edukacja może też stymulować i rozwijać osobowość twórczą poprzez zachęcanie uczniów do samodzielnego myślenia, generowania pomysłów, dyskusji, zadawania pytań (Nęcka 2001). Nauczyciel twórczy, odchodzący od stereotypowych sposobów kształcenia, respektujący zainteresowania, postawy oraz możliwości uczniów, zapewniający im poczucie bezpieczeństwa sprzyja rozwojowi aktywności twórczej wychowanków (Dobrołowicz 1995, Nęcka 2001, Pałka 1988). Coraz częściej podkreśla się potrzebę stymulacji kreatywności już na poziomie edukacji szkolnej z tego względu, że postawa twórcza przyczynia się do realizacji zamierzonych celów i osiągnięcia sukcesów w różnych sferach działalności.

Przedmiotem naszego zainteresowania w niniejszej pracy jest poszukiwanie zależności pomiędzy twórczością a osiągnięciami szkolnymi.

CEL I METODA

Celem badań było określenie poziomu postawy twórczej uczniów o wysokich i niskich osiągnięciach szkolnych.

OSOBY BADANE

W badaniach uczestniczyło 95 osób, uczniów trzeciej klasy gimnazjum w Lublinie i w Niemcach. Spośród badanych osób wyodrębniono dwie grupy: grupę uczniów o niskim poziomie osiągnięć, liczącą 30 osób, oraz grupę 30 osób o wysokim poziomie osiągnięć szkolnych. Analizie statystycznej poddano zatem wyniki 60 osób (dziewcząt i chłopców) o zróżnicowanych ocenach. Podstawą wyodrębnienia grup zróżnicowanych pod względem wyników nauczania była średnia ocen: grupę o niskim poziomie osiągnięć szkolnych tworzyli uczniowie ze średnią ocen poniżej 3,5, do grupy o wysokim poziomie osiągnięć klasyfikowała średnia powyżej 4,2 (por. Borzym 1979, Ledzińska 1996, Popek 1986, Wiechnik 1987).

NARZĘDZIA BADAWCZE

Do badań zastosowano: Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) oraz Kwestionariusz Aprobaty Społecznej (KAS).

Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH-I (Popek 2000) zawiera 60 twierdzeń, przyporządkowanych do czterech skal: K - konformizm, N - non-konformizm, A - zachowania algorytmiczne, H - zachowania heurystyczne. Wskazania dotyczące interpretacji wyników pozwalają na ocenę poszczegól-

nych skal, jak również na sumowanie skal: N+H (postawa twórcza) i A+K (postawa odtwórcza). Jednym z możliwych sposobów interpretacji wyników jest analiza oparta na założeniu, że wyznacznikiem postawy twórczej bądź odtwórczej jest różnica między wartościami skal tworzących tę samą sferę. Właściwości psychometryczne kwestionariusza wskazują na to, że stanowi on rzetelne i trafne narzędzie badawcze.

Kwestionariusz Aprobaty Społecznej KAS (R. Ł. Drwal i J. Wilczyńska 1995) jest narzędziem służącym do pomiaru zmiennej aprobaty społecznej, stosowanym jako skala kontrolna. Na podstawie wyników tej skali można ustalić tendencję do przedstawiania siebie w korzystnym bądź niekorzystnym świetle.

WYNIKI BADAŃ

Uzyskane wyniki badań pozwoliły określić poziom postawy twórczej uczniów zróżnicowanych pod względem osiągnięć szkolnych (tab. 1).

Uczniowie o wysokich osiągnięciach szkolnych są mniej konformistyczni oraz mają wyższy poziom postawy twórczej. Uzyskane w niniejszej pracy wyniki badań są komplementarne do już istniejących w literaturze przedmiotu (Crutchfield 1962, Nakamura 1958 za: Bernacka 2004). Niezależność jest cechą osobowości uczniów charakteryzujących się wysokim poziomem zdolności

Tab. 1. Osiągnięcia szkolne a poziom postawy twórczej
School achievements versus the level of creative attitude

Postawy	Osiągnięcia szkolne	N	Średnia	Odchylenie standardowe	t	Df	P
K	niskie	30	15,53	4,79	3,510	53,713	0,001
	wysokie	30	11,70	3,58			
N	niskie	30	20,10	3,89	-1,152	57,898	0,254
	wysokie	30	21,23	3,73			
A	niskie	30	16,07	3,39	1,280	57,976	0,206
	wysokie	30	14,93	3,46			
H	niskie	30	17,57	3,26	-2,439	56,140	0,018
	wysokie	30	19,83	3,91			
K+A	niskie	30	31,60	7,41	2,837	55,904	0,006
	wysokie	30	26,63	6,09			
N+H	niskie	30	37,67	5,86	-2,003	56,623	0,050
	wysokie	30	40,97	6,86			
Postawa twórcza	niskie	30	6,07	7,42	-4,026	57,037	0,000
	wysokie	30	14,33	8,45			

(Borzym 1979, Partyka 1999, Tyszkowa 1990). Samodzielność, samowystarczalność, niezależność sądów i działań wydaje się sprzyjać rozwojowi własnych możliwości, zainteresowań, pogłębianiu wiedzy o świecie. Coraz lepsze rozumienie siebie i otaczającej rzeczywistości jest niezwykle ważne dla uczniów zdolnych. Jednostki twórcze uzyskują większe efekty w pracy samodzielnej. W związku z tym w mniejszym stopniu ulegają wpływom ze strony innych osób, są mniej skłonne do podporządkowania się i mniej uległe od swoich rówieśników o niższym poziomie osiągnięć, może się to również wiązać ze zdolnościami. Uczeń o wysokich osiągnięciach to nie taki, który jest przykładowym, ułożonym, uległym uczniem (dobrze się uczy, bo stosuje się do wymagań nauczyciela), lecz samodzielny zarówno w myśleniu, jak i w działaniu, umiejący wyrażać swoje zdanie.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że osoby dobrze uczące się osiągają wyższe wyniki w myśleniu heurystycznym. Odnaczają się zatem wyobraźnią wytwórczą, elastycznością intelektualną, aktywnością poznawczą, refleksyjnością, pamięcią logiczną oraz myśleniem dywergencyjnym. Być może, związane jest to ze zmianami w procesie kształcenia. Obecnie coraz powszechniejsze staje się odchodzenie od sztywnego, schematycznego odtwarzania wiedzy, a nauczyciele i wychowawcy kładą większy nacisk na samodzielne myślenie. Promowanie oryginalności w myśleniu i działaniu wpływa pozytywnie na rozwój uczniów i może się przyczynić do osiągania przez nich sukcesów w późniejszym życiu zawodowym.

Uczniowie o wysokich osiągnięciach szkolnych mają wyższy poziom postawy twórczej w porównaniu z uczniami o niskich osiągnięciach szkolnych. Młodzież dobrze ucząca się przejawia aktywny stosunek do otaczającej ją rzeczywistości oraz silną potrzebę poznania i świadomego przeżywania rzeczywistości. Ponadto charakteryzuje ją łatwość asymilowania nowych doświadczeń oraz manipulowania pojęciami, cechami oraz systemami wiedzy (por. Nosal 1992, Popek 2003). W literaturze przedmiotu można spotkać się z innym stanowiskiem. Ledzińska (1996) i Sękowski (2000, 2004) twierdzą, że poziom zdolności twórczych nie wpływa na osiągnięcia szkolne, lecz tylko pozaszkolne. Uzyskane w niniejszej pracy wyniki mogą być związane z tym, że wyższy poziom postawy twórczej ułatwia uczniom osiągnięcie lepszych efektów w procesie kształcenia. Ze względu na istniejącą u nich oryginalność myślenia, otwartość na nowe problemy, ciekawość poznawczą uzyskują wysokie oceny szkolne i w pełni wykorzystują swoje możliwości. Być może, istotne znaczenie ma tu również postawa nauczyciela, który wspiera jednostki twórcze za ich sposób myślenia i działania, a tym samym wzmacnia i kształtuje zachowania twórcze uczniów. Wyniki dotychczasowych badań prezentują odmienną postawę nauczyciela i jego stosunek do ucznia. Zgodnie z nimi od uczniów wymagano uległości, posłuszeństwa, zachowań odtwórczych, reproduktywnych, co hamowało rozwój aktywności twórczej (por. Ledzińska, 1996 Nęcka 2001, Panek 1995, Turska 1994). Być

może, obecnie wprowadza się zmiany w kształceniu nauczycieli oraz metodach przez nich stosowanych dotyczących zarówno przekazywania wiedzy, jak i sprawdzania wiadomości.

Uzyskane wyniki badań wskazują ponadto na brak różnic między uczniami o wysokich i niskich osiągnięciach szkolnych w zakresie myślenia algorytmicznego i nonkonformizmu.

Sytuacja szkolna stawia uczniom określone wymagania dotyczące reguł postępowania oraz narzuca pewne schematy w myśleniu, co może prowadzić do zachowań konformistycznych. Jednocześnie uczniowie wchodzą we wzajemne interakcje, co wymaga modyfikacji zachowań zarówno jednostki, jak i grupy, wiąże się więc z działaniami autokreacyjnymi i socjokreacyjnymi (Andrukowicz 2000). Przyczynia się to do powstawania różnic w zakresie aktywności twórczej.

Stwierdzono ponadto istnienie różnic międzyplciowych badanej grupy osób w zakresie aktywności twórczej (tab. 2).

Tab. 2. Płeć a poziom postawy twórczej

Sex versus the level of creative attitude

Postawy	Płeć	N	Średnia	Odchylenie standardowe	t	Df	P
K	kobiety	32	12,25	4,25	-2,550	55,477	0,014
	mężczyźni	28	15,18	4,60			
N	kobiety	32	21,31	3,94	1,420	57,863	0,161
	mężczyźni	28	19,93	3,61			
A	kobiety	32	15,13	3,75	-0,911	57,788	0,366
	mężczyźni	28	15,93	3,08			
H	kobiety	32	18,94	4,30	0,533	55,715	0,596
	mężczyźni	28	18,43	3,05			
K+A	kobiety	32	27,38	7,28	-2,078	57,895	0,042
	mężczyźni	28	31,11	6,63			
N+H	kobiety	32	40,16	7,64	1,093	53,827	0,279
	mężczyźni	28	38,36	4,98			
Postawa twórcza	kobiety	32	12,78	8,04	2,480	54,371	0,016
	mężczyźni	28	7,25	9,10			

Uzyskane wyniki wskazują na różnice płciowe w zakresie postawy twórczej. Chłopcy odznaczają się niższym jej poziomem niż dziewczęta. Są zatem w mniejszym stopniu samodzielni i elastyczni w myśleniu, aktywni poznawczo, refleksyjni, mniej wytrwali oraz odporni od dziewcząt. Możliwe, że chłopcy w mniejszym stopniu niż dziewczęta są zaangażowani we własny rozwój oraz aktywność twórczą podczas zajęć szkolnych, natomiast czynią to poza szkołą (Tyszkowa 1990).

W badanej grupie uczniów stwierdza się ponadto, że chłopcy są bardziej konformistyczni niż dziewczęta. Wyniki niniejszych badań pozostają w wyraźnej opozycji do dotychczasowej wiedzy na ten temat. W literaturze przedmiotu spotyka się odmienne stanowisko, zgodnie z którym kobiety są bardziej skłonne do zachowań konformistycznych niż mężczyźni, mają być grzeczne, układne i posłuszne, co tłumaczy się przede wszystkim stereotypami kulturowymi i procesami socjalizacyjnymi (Tyszkowa 1990, Partyka 1999, Doliński 2000). Dziewczęta są przyjazne, zwrócone ku ludziom, bardziej uległe. Chłopcy z kolei cechują się niezależnością, są pełni rezerwy, dominatywni (Skowrońska, Stachyra 1987).

Wyniki uzyskane w niniejszych badaniach świadczą o tym, że to chłopcy reprezentują wyższy poziom konformizmu od dziewcząt. Są zatem bardziej zależni, pasywni, ulegli, podporządkowujący się, nadmiernie zahamowani. Dziewczęta natomiast cechują się większą niezależnością, odwagą, samodzielnością, spontanicznością, odpornością, elastycznością adaptacyjną oraz aktywnością.

Wyniki zaprezentowanych w niniejszej pracy badań pozwalają wnioskować o istnieniu wzajemnych relacji pomiędzy postawą twórczą a poziomem osiągnięć szkolnych. Dostarczyły również interesujących i znaczących danych na ten temat. Podjęte zagadnienie wydaje się stwarzać ciekawe możliwości do dalszych poszukiwań, przede wszystkim z tego względu, że może się przyczynić do poprawienia jakości kształcenia oraz stymulacji rozwoju uczniów.

BIBLIOGRAFIA

- Andrukowicz W. (2000). *Wokół fenomenu i istoty twórczości*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bernacka R. E. (2004). *Konformizm i nonkonformizm a twórczość*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Borzym I. (1979). *Uczniowie zdolni. Psychologiczne i społeczne determinanty osiągnięć szkolnych*. Warszawa: PWN.
- Crutchfield R. S. (1962). *The creative thinking*. W: H. E. Gruber, G. Terrell, M. Wertheimem (red.). *Contemporary Approaches to Creative Thinking*. New York: Atherton Press.
- Denek K. (1999). *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dobrołowicz W. (1988). *O badaniu zdolności i podstaw twórczych uczniów*. W: S. Popek (red.). *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. Warszawa: WSiP.
- Dobrołowicz W. (1995). *Psychodydaktyka kreatywności*. Warszawa: WSPS.
- Feder B. (2002). *Twórcze postawy nauczycieli i menedżerów*. W: W. Dobrołowicz, M. Karwowski (red.). *W stronę kreatywności* (s. 36-58). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Doliński D. (2000). *Psychologia wpływu społecznego*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum.
- Drwal R. Ł., Wilczyńska, J. (1995). *Opracowanie Kwestionariusza Aprobata Społecznej (KAS)*. W: P. Brzozowski, P. Oleś (red.). *Adaptacja kwestionariuszy osobowości*. Warszawa: PWN.
- Freud Z. (1958). *On creativity and the unconscious*. New York: Harper and Row.
- Freud Z. (1973). *Poza zasadą przyjemności*. Wyd. 2. Warszawa: PIW.
- Gołaszewska M. (1977). *Człowiek w zwierciadle sztuki*. Warszawa: PWN.

- Hornowski B. (1986). *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych*. Warszawa: WSiP.
- Kaczyńska-Grzywak M. (1988). *Trud rozwoju*. Warszawa: IW PAX.
- Karolczak-Biernacka B. (1997). Zagadnienia oceniania szkolnego z perspektywy nauczycieli. *Edukacja*, 2. Kielar M. (1981). *O potrzebie sztuki w rozwoju*. W: M. Tyszkowa (red.). *Sztuka a dorastanie dziecka*. Warszawa-Poznań: PWN. Kossowska M. (2004). *Psychologiczne uwarunkowania osiągnięć szkolnych*. W: A. E. Sękowski (red.). *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań*. Warszawa: PWN. Koziński J. (1986). Mechanizmy działań twórczych. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 119, 11-22. Ledzińska M. (1996). *Przetwarzanie informacji przez uczniów o zróżnicowanym poziomie zdolności a ich postępy szkolne*. Warszawa: UW.
- Lewowicki T. (1977). *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*. Warszawa: WSiP.
- Lewowicki T. (1986). *Kształcenie uczniów zdolnych*. Warszawa: WSiP. Lombroso C. (1987). *Geniusz i obłąkanie*. Warszawa: PWN. Maslow A. H. (1982). Postawa twórcza. *Literatura na Świecie*, 2-3. Maslow A. H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX. May R. (1959). *The nature of creativity*. W: H. H. Andersen (ed.). *Creativity and Its Cultivation*. New York: Harper and Brothers. Nakamura Ch. Y. (1958). Conformity and problem solving. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 56.
- Nęcka E. (1987). Czego nie wiemy o twórczości? *Przegląd Psychologiczny*, 30, 1, 219-244. Nęcka E. (2001). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: GWP. Nosal Cz. S. (1992). *Kształcenie dla twórczości*. W: Cz. S. Nosal (red.). *Twórcze przetwarzanie informacji. Ujęcie poznawcze*. Wrocław: Pałka S. (1988). *Innowacje dydaktyczne jako czynnik rozwoju aktywności twórczej uczniów*. W: S. Popek (red.). *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. Warszawa: WSiP. Panek W. (1995). *Psychologiczna charakterystyka nauczyciela pracującego z uczniem zdolnym*. W: G. Koć-Seniuch (red.). *Nauczyciel i uczniowie w sytuacjach szkolnych*. Białystok: Trans Humana. Partyka M. (1999). *Zdolni, utalentowani, twórczy. Poradnik dla pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej \IEN.
- Popek S. (1986). *Zdolności i uzdolnienia a skuteczność procesu nauczania młodzieży w świetle ocen szkolnych*. W: W. Panek (red.). *Formy i metody pracy z uczniem uzdolnionym i utalentowanym w domu i w szkole*. Białystok: UW.
- Popek S. (2000). *Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH*. Lublin: UMCS. Popek S. (2003). *Człowiek jako jednostka twórcza*. Lublin: UMCS. Rogers C. R. (1959). *Towards theory of creativity*. W: H. H. Andersen (ed.). *Creativity and Cultivation* (s. 68-82). New York: Harper and Row. Sękowski A. E. (1998). Wybrane różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów zdolnych. *Przegląd Psychologiczny*, 41, 1-2, 105-120.
- Sękowski A. E. (2000). *Osiągnięcia uczniów zdolnych*. Lublin: TN KUL. Sękowski A. E. (2004). *Psychologiczne uwarunkowania wybitnych zdolności*. W: A. E. Sękowski (red.). *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań*. Warszawa: PWN. Skowrońska D., Stachyra J. (1987). *Osobowość a osiągnięcia szkolne uczniów*. W: S. Popek (red.). *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży* (s. 33-43). Lublin: UMCS.
- Sołowiej J. (1997). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: UG. Stasiakiewicz M. (1999). *Twórczość i interakcja*. Poznań: UAM. Strzałecki A. (1969). *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*. Warszawa: PWN. Suchodolski B., Wojnar I. (1990). *Kierunki i treści ogólnego kształcenia człowieka*. Warszawa-Kraków: PWN. Szmidt K. J. (2001). *Szkice do pedagogiki twórczości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

- Świętochowski W. (1997). *Predyspozycje twórcze jako predykatory funkcjonowania młodzieży w relacjach społecznych*. W: Z. Łoś, A. Oleszkowicz (red.). *Rozwój człowieka i jego zagrożenia w świetle współczesnej psychologii*. Wrocław-Lubin: Linea. Trojanowska-Kaczmarek A.
- (1971). *Dziecko i twórczość*. Wrocław: Ossolineum. Turska D. (1994). *Dynamika postawy twórczej a typ kształcenia szkolnego młodzieży*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tyszkowa M. (1990). *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*. Warszawa: PWN. Wiechnik R.
- (1987). *Intelektualne uwarunkowania powodzenia w nauce młodzieży szkolnej w wieku 12-18 lat w świetle badań empirycznych*. W: S. Popek (red.). *Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży*. Lublin: UMCS. Wojnar D.
- (1976). *Teoria wychowania estetycznego*. Warszawa: PWN.

SUMMARY

School achievements depend on intellectual and personality factors as well as emotional-motivating factors. The meaning of creative activity for the effectiveness of education has often been stressed. However, it is not always that creative persons obtain a high level of achievements at school.

The present paper aimed to find out the level of creative attitude of students with high and low achievements at school. The research comprised 95 boys and girls, among whom there have been distinguished two groups, 30 persons each: with high and low level of school achievements. The Questionnaire of Creative Behaviour (KANH) and the Questionnaire of Social Approval (KAS) have been applied. The research results show that students with high achievements are less conformistic than those with low achievements. They obtain better results in terms of heuristic thinking, and are also characterised by a higher level of creative attitude. The results of the research allow to draw a conclusion concerning the creative attitude of boys and girls. The former are more conformistic than the latter, and the level of creative attitude is lower in boys than in girls.